

LES SITGES DEL POBLAT IBÈRIC DE LA TORRE DELS ENCANTATS (Arenys de Mar)¹

El poblat ibèric de la Torre dels Encantats es troba en un puig costaner (68 metres snm) situat a l'extrem oriental del terme municipal d'Arenys de Mar, a tocar de la població de Caldes d'Estrac. Les seves coordenades geogràfiques són 2° 31'53" de longitud est i 41° 34'43" de latitud nord, segons el meridià de Greenwich.

Durant les campanyes d'excavació dels anys 1881, 1930, 1949-50 i 1957, o en excavacions d'urgència, s'han documentat una sèrie de sitges excavades al sauló.

L'EXCAVACIÓ DE L'ANY 1881

L'any 1881, J. Salarich va excavar cinc sitges que estarien molt properes a la torre. Per a l'estudi dels materials i el dibuix de les sitges, l'historiador comptà amb l'ajut de J.M. Pellicer i un grup d'afecionats de Mataró. La col·laboració entre Salarich i Pellicer no va acabar d'una forma cordial, i cadascú va publicar individualment els resultats de l'excavació en les seves respectives publicacions (SALARICH 1882; PELLICER 1887).

Els deu anys que F. Carreras Candi inverteix a la *Geografia General de Catalunya* (1908-1918) permeten d'obtenir diverses informacions sobre aquestes sitges. D'una banda, Comis, autor de la part dedicada al Partit Judicial d'Arenys, va observar tres de les sitges que estaven tapades i, de l'altra, Maspons i Camarasa, autor de la temàtica agrícola, ens comenta la destrucció d'aquestes sitges a causa que l'indret on estaven situades va acabar esdevenint l'explotació d'una pedrera (COMIS 1908-1918, 310; MASPONS I CAMARASA 1908-1918, 418). La ubicació exacta d'una d'aquestes sitges no es podrà concretar fins a la prospecció de l'any 1930, realitzada per J.M. Pons Guri, Marià Ribas, Francesc Prat i mossèn Salvador Riera, i gràcies a les indicacions de Joaquim Soler, que va ser present durant els treballs. La planta obtinguda d'aquesta prospecció és un croquis molt esquemàtic fet per Marià Ribas, i on aquesta sitja es situa a la zona est del poblat (PONS GURI 1932, 3) (Fig. 2).

La forma d'aquestes sitges es coneix a partir de la secció realitzada per J.M. Pellicer (PELLICER 1887, 96) (Fig. 1):

- Sitges A, B, D i E: Les seves parets es van obrir i obtenen el seu màxim diàmetre a la part baixa, que finalitza amb un fons pla. Les sitges més grans, A i B, presenten un diàmetre màxim d'entre 210 i 270 centímetres i una fondària de 300 i 420 centímetres. Les sitges petites, D i E, tenen un diàmetre màxim de 160 centímetres i una fondària de 200 centímetres. La planta és de forma circular, amb una obertura de boca que oscil·laria entre els 40 i 80 centímetres.

- Sitja C: Malgrat no conservar-se la part superior d'aquesta estructura, sí que es pot observar com les parets superiors es van tancant. Per tant, la seva secció és de forma ovoide, amb el diàmetre màxim a la part mitjana superior i el fons pla. Tenia una fondària conservada de 280 centímetres i un diàmetre màxim de 220. La planta, possiblement, seria de forma circular com les altres.

En aquest primer moment, les sitges van ser interpretades com a estructures d'enterrament, arrel de les restes òssies i les cendres que es van trobar en el seu interior. Les restes materials només van aparèixer a les tres primeres sitges, ja que les dues sitges petites tan sols contenien pedres i terra. El material comprenia ceràmica a mà, molins de mà, gran quantitat de pondus, objectes d'os, fauna, malacologia, cendres, carbons, restes de coure, ceràmica d'importació (anomenada hel·lenística) i un dracma emporità. Una gran part dels fragments ceràmics trobats a les sitges van restar escampats pel turó (PONS GURI 1938, 12) i només una petita part van ser dipositats al Museu Diocesà de Vic. L'amortització de les sitges es situa entre el segle III-I aC.

A principis dels anys trenta, Pons Guri va tornar a estudiar aquesta excavació. Les minses restes ceràmiques conservades al Museu Diocesà de Vic i la falta d'un registre arqueològic (fet del tot corrent en aquell moment) no li van permetre comprovar si aquelles sitges formaven part d'una necròpoli situada a l'interior del poblat (PONS GURI 1932, 3). Les fotografies dels materials que encara es conservaven al Museu Diocesà de Vic a la dècada dels anys trenta, estan dipositades a l'Arxiu Fidel Fita d'Arenys de Mar en l'actualitat, i no aporten llum sobre la qüestió cronològica.

LA SITJA DE L'ANY 1935

A la zona est del poblat va aparèixer una nova sitja, durant l'abril de l'any 1935, sense poder ser estudiada. El material recollit va ser ceràmica ibèrica a torn i a mà campaniana, ceràmica ibèrica pintada, pondus, fragments de plom i ferro, palets pintats, fauna, malacologia, cendres i carbons (PONS GURI 1938, 13). La seva cronologia s'hauria de situar entre el segle III-I aC.

A partir d'aquest moment, la hipòtesi acceptada sobre la utilització de les sitges és de dipòsits per als excedents de gra.

ELS ANYS 40

A la dècada dels quaranta, els treballs de Pons Guri es van centrar en l'excavació d'urgència d'algunes sitges, que estaven amenaçades de desaparèixer a causa dels moviments de terres. L'única sitja estudiada va ser excavada del 27 al 29 d'agost de l'any 1944 a la zona nord-est del poblat (Fig. 4).

La sitja té planta circular i secció ovoide amb el fons apuntat. Presentava una fondària de 249 centímetres i un diàmetre màxim de 220 centímetres. El coll devia ser estret, però no s'ha conservat. El reompliment de la sitja va distingir vuit capes segons les troballes:

- I. Grans pedres que tancaven la sitja;
- II. Escòries de plom i ferro;
- III. Ossos de porc senglar, ovis, capris, petxines i palets de riu;
- IV. Pondus, fusaioles i un vas de ceràmica campaniana;
- V. Soliferrum, pondus, ceràmica grisa i palets de riu;
- VI. Ceràmica ibèrica, campaniana i una fíbula;
- VII. Ceràmica a mà, pintada, campaniana, petxines, fíbula i una àmfora;
- VIII. Cargols.

El dibuix de la secció de la sitja ens mostra un conjunt reduït de materials, però força significatiu des del punt de vista cronològic. Pel que fa a la producció de vernís negre, s'observa la presència de bols de Campaniana A de la forma Lamboglia 27, o que poden ser inclosos dins els gèneres 2700, 2800 i 2900 de Morel. La ceràmica ibèrica oxidada està representada per un exemplar sencer d'àmfora ibèrica. Respecte a les produccions reductores, el repertori tipològic es redueix a dues formes: les gerretes bitroncocòniques d'una sola nansa, amb decoració al coll a base de motlures, i la imitació d'un skyphos grec. Les peces ceràmiques a mà també hi són presents: una tapadora i un vas contenidor de perfil en essa, amb cordó horitzontal aplicat i ornamentat amb digitacions. Altres objectes remarcables són una llança de ferro o *soliferrum* i dues fíbules de bronze. El soliferrum estava trencat en diversos fragments i, en reconstruir-lo, es va apreciar que havia estat inutilitzat abans de ser llençat a la sitja (BRUGUERA 2000, 10). Les dues fíbules amb moll bilateral són del tipus La Tène. La cronologia del reompliment d'aquesta sitja seria de mitjan/finals segle II aC.

Una part d'aquestes troballes forma part del fons Fidel Fita del Museu d'Arenys de Mar (BRUGUERA *et al* 2004, 23-25).

LA CAMPANYA DEL 1949-50

Durant la campanya del 1949-50, els treballs d'excavació duts a terme per Josep Maria Pons Guri es van concentrar a la zona NE, on no va aparèixer cap sitja. En canvi, sí que es van excavar cinc sitges i un retall cites a la part superior del

poblat i molt a prop de les estudiades a finals del segle XIX (MARTÍN TOBIAS 1960, 112) (Fig. 3).

Les seccions ens mostren unes sitges de morfologia ovoide, més o menys acusada, i fons pla o apuntat (Fig. 5). Els diàmetres màxims mitjans estarien situats entre els 150 i els 215 centímetres. Les fondàries conservades oscil·len entre els 170 i els 260 centímetres. Aquestes sitges devien tenir un coll estret, que no s'ha conservat a causa dels treballs de conreu que s'havien realitzat en aquesta zona. El reompliment de les sitges estava format per diversos nivells, a excepció de la número 3 amb una sola capa, entre els quals destacava el primer estrat, format per grans pedres que tancaven la sitja. Existeix un altre dibuix de la sitja 6, en el qual podem observar els materials trobats en el seu interior, destacant-ne la ceràmica ibèrica a torn (àmfores), la ceràmica ibèrica pintada (*kalathos*) i la ceràmica campaniana (Fig. 6). També tenim notícia de la troballa de dos denaris romans en l'interior de dues d'aquestes sitges, amb una cronologia de primer quart de segle I aC (PONS GURI 1954, 85; MARTÍN TOBIAS 1960, 113).

L'excepció del grup anterior és la sitja 1, de morfologia més arrodonida i fons còncau. Les seves dimensions són més reduïdes, amb un diàmetre màxim de 150 centímetres i una fondària de 135 centímetres. Parcialment, conservava el coll estret. El reompliment tenia tres nivells.

Durant aquesta campanya, a la zona NO es va excavar una gran estructura interpretada com una sitja, tot i que, per les seves característiques, no s'assemblava a les anteriors. Avui dia, la hipòtesi més plausible sobre aquesta estructura és un forn de calç d'època medieval. Per altra banda, les sitges situades a prop o dins de la torre haurien estat excavades, possiblement, durant la restauració del monument entre els anys 1954-1955.

LA CAMPANYA DE L'ANY 1957

Els treballs de Pons Guri i Ripoll Perelló van afectar quatre sectors del poblat, en dos dels quals van aparèixer sitges. Els materials van ser dipositats al Museu Arqueològic de Barcelona i van ser estudiats, anys després, per J. Sanmartí, formant part de la seva tesi doctoral sobre la zona laietana (SANMARTÍ 1986). Al sector oest, al costat de la torre i molt a prop d'una sitja excavada anteriorment, es van excavar diverses habitacions i tres sitges (Fig. 7). A causa d'aquesta actuació, l'espai que les comprenia es denominà «zona sitges». Durant l'excavació es van diferenciar dos nivells, i les sitges van ser associades amb el nivell inferior o més antic. El moment d'amortització de les sitges no coincidia en el temps, ja que una perdurava per sobre de les altres, conclusió a la qual es va arribar en comprovar que alguns murs del nivell superior es recolzen damunt dues sitges, mentre que la tercera estava delimitada externament per un brocall de pedres que descansava sobre el paviment d'aquesta fase final. La planta de les sitges és de forma circular, amb un diàmetre de boca de setanta centímetres.

En l'inventari de l'article sobre les ceràmiques de vernís negre, Sanmartí ens cita tres zones relacionades amb aquest sector: *Zona de les sitges, estrat II; Zona de la sitja 1, estrat II i Zona de les sitges (sitja 3?)* (SANMARTÍ 1993). La ceràmica àtica de vernís negre de l'estrat II (SANMARTÍ 1993, 477-478, fig. 1.4, 1.5, 1.10, 1.11, 1.15) permet datar aquesta fase durant el segle IV aC, si bé és possible que ja existís dins del segle V aC. Pel que fa als materials relacionats amb la sitja 1 i 3, es mostren dos moments diferents d'amortització, sense poder saber si van estar en funcionament de forma coetània durant la fase II. La sitja 1 s'amortitza definitivament durant la primera meitat del segle II aC, datada per la presència de Campaniana A (Lamboglia 49/Morel 3311) (SANMARTÍ 1993, 481, fig. 4.6, 484, fig. 6.13) i l'absència de Campaniana B. A partir de la documentació existent, s'hauria de suposar una cronologia similar a la sitja 2. Per altra banda, la sitja 3 hauria estat abandonada durant la primera meitat del segle I aC, datada a partir de la Campaniana B (Lamboglia 1/Morel 2360 i Lamboglia 5/Morel 2250) (SANMARTÍ 1993, 485-486, fig. 7.3, 7.18).

Al sector est, continuant l'excavació de l'any 1949-50, es van excavar restes d'habitacions i una sitja (Fig. 8). La sitja presentava planta circular amb una obertura de boca d'uns 80 centímetres i secció ovoide amb el fons còncav. Tenia una fondària de 240 centímetres i un diàmetre màxim de 200 centímetres. El reompliment era de terra amb minses restes de material arqueològic. Pel que fa a la producció de vernís negre, es troba una vora de pàtera de forma Lamboglia 36/ Morel 1312 o 1313 i una vora d'un bol de forma Lamboglia 28/ Morel 2640 de campaniana A (SANMARTÍ 1993, 481-482, fig. 4.7, 5.1), datables a la segona meitat del segle II aC. La sitja estava amortitzada per una banqueteta de l'última fase del poblat.

CONSIDERACIONS FINALS

A excepció de les sitges excavades l'any 1881, dibuixades amb els criteris i amb els mitjans disponibles en l'època, podem afirmar que les de la Torre dels Encantats són de morfologia ovoide amb fons còncav, pla o apuntat. Hi hauria dues mides amb unes fondàries conservades que oscil·larien entre els 150 i 300 centímetres, mentre que els diàmetres van dels 150 als 270 centímetres. La planta és circular, amb una obertura de boca d'entre 40 i 80 centímetres, tot i que no s'ha conservat en la majoria dels casos.

La capacitat de les sitges és molt variable, però podem apreciar dos volums: les més grans podien contenir entre 5.000 i 10.000 litres, mentre que les petites tenien una capacitat d'entre 1.500 i 2.500 litres.

Un cop la sitja perdia la seva funció era abandonada i, posteriorment, reomplerta, per eliminar el forat i regularitzar el terreny. Algunes van ser omplertes d'un sol cop, com mostra la troballa d'un sol nivell, format de terra i pedres amb poca presència de material arqueològic. La resta van tenir un rebliment lent, amb una successió de nivells formats per les restes de la vida quotidiana del poblat, però, en cap cas, la seva amortització va durar un llarg període de temps.

La gran concentració de sitges a la zona oest i, sobretot, est del poblat, a l'alçada de la torre medieval, faria pensar en un camp de sitges a l'interior del poblat. Les sitges s'abandonarien al llarg del segle II aC, i les de la zona est haurien estat substituïdes per habitacles durant la primera meitat del mateix segle. També en aquest moment, en els jaciments del Turó Gros de Céllecs i la Cadira del Bisbe de Premià de Dalt, es constata la construcció de noves habitacions (OLESTI 1995, 147). La resta de sitges d'aquesta zona s'aniria abandonant durant la segona meitat del segle II aC i principis del segle I aC. Alguns camps de sitges propers també anirien deixant de funcionar en aquest moment, com Can Jordi i Cal Bisbe.

A partir d'aquest moment, les sitges del poblat es troben dins d'habitacions, tal com s'aprecia en el proper oppida ibèric de Burriac (BANÚS 1991), i la seva amortització s'ha de situar entre finals del segle II i primera meitat del segle I aC. En el nostre terme municipal, els jaciments d'Horta Fassina i Mas Aiguaviva, que consten d'un grup de sitges associades a unes possibles habitacions properes, tindrien una cronologia final similar (BRUGUERA 1996, 20).

Ramon Bruguera Riera

NOTES

- 1.- Els dibuixos fets per J.M. Pons Guri es troben dipositats a l'Arxiu Històric Fidel Fita d'Arenys de Mar. Vull donar les gràcies al seu responsable, el senyor Hug Palou, per les facilitats donades per a la seva consulta.

BIBLIOGRAFIA

- BANÚS, J. «Les sitges del Poblat Ibèric de Burriac (Cabrera): les sitges n.ºs. 36 i 37. Noves aportacions sobre la fase final del poblat», *Laietania*, núm. 6 (Mataró 1991), 57-83.
- BRUGUERA, R. «L'arqueologia a Arenys», *Salobre*, núm. 5 (Arenys de Mar 1996), 17-20.
- «Els objectes metàl·lics del poblat ibèric de la Torre dels Encantats (Arenys de Mar, El Maresme)», *Ituro*, núm. 2 (Cabrera de Mar 2000), 9-16.
- BRUGUERA, R; GARCIA, D.; ROS, A. «El conjunt ceràmic del poblat ibèric de la Torre dels Encantats (Arenys de Mar, Maresme)», *Catàleg de l'exposició: El poblat ibèric de la Torre dels Encantats*, Museu d'Arenys de Mar (Arenys de Mar 2004).

- CARRERAS CANDI, F. (dir). *Geografia General de Catalunya* (Barcelona 1908-1918).
- MARTIN TOBIAS, R. "Estudio del poblamiento layetano en el Maresme y sus estribaciones (del Besòs al Tordera)". *Memòria de Llicenciatura inèdita* (Barcelona 1960).
- OLESTI, O. *El territori del Maresme en època republicana (s. III-I aC). Estudi d'Arqueomorfologia i Història*, Premi Iluro 1994, Caixa d'Estalvis Laietana (Mataró 1995).
- PELLICER, J.M. *Iluro, antigua ciudad de la España Tarraconense*. Vol. I (Mataró 1887).
- PONS GURI, J.M. «Un poblat ibèric al terme d'Arenys», *Oreig*, núm. 16 (Arenys de Mar 1932), 2-3.
- «Notes per l'arqueologia del Maresme (Termes d'Arenys de Mar i Arenys de Munt)», *Bulletí del Centre Excursionista de Catalunya*, núm. 513-514 (Barcelona 1938), 5-27.
 - «Sobre unas pipas romanas», *Boletín de la Biblioteca-Museo Balaguer* (Vilanova i la Geltrú 1954), 85-88.
- SALARICH, J. *Apuntes para la historia de Caldas de Estrach* (Barcelona 1882).
- SANMARTÍ, J. *La Laietània Ibèrica: estudi d'arqueologia i història*. Tesis doctoral, 6 vols. (Barcelona 1986) (Publicada en microfites l'any 1987).
- «Les ceràmiques de vernís negre del poblat de la Torre dels Encantats (Arenys de Mar, Maresme). Campaña del 1957», *Homenatge a Miquel Taradell* (Barcelona 1993).

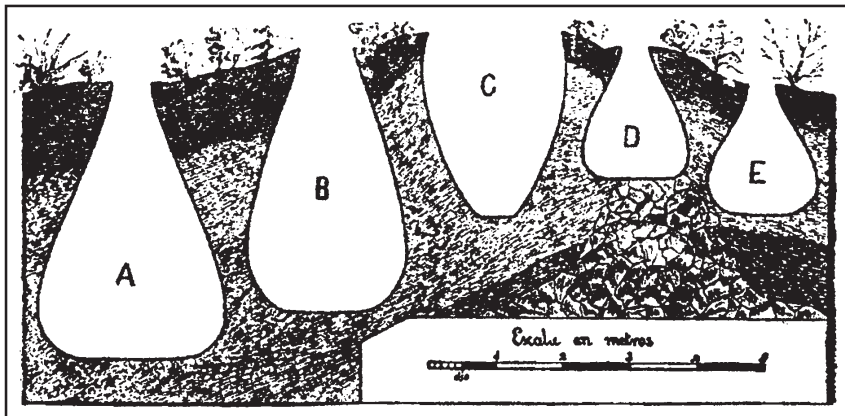


Figura 1. Secció de les sitges de l'any 1881 (dibuix J.M. Pellicer).

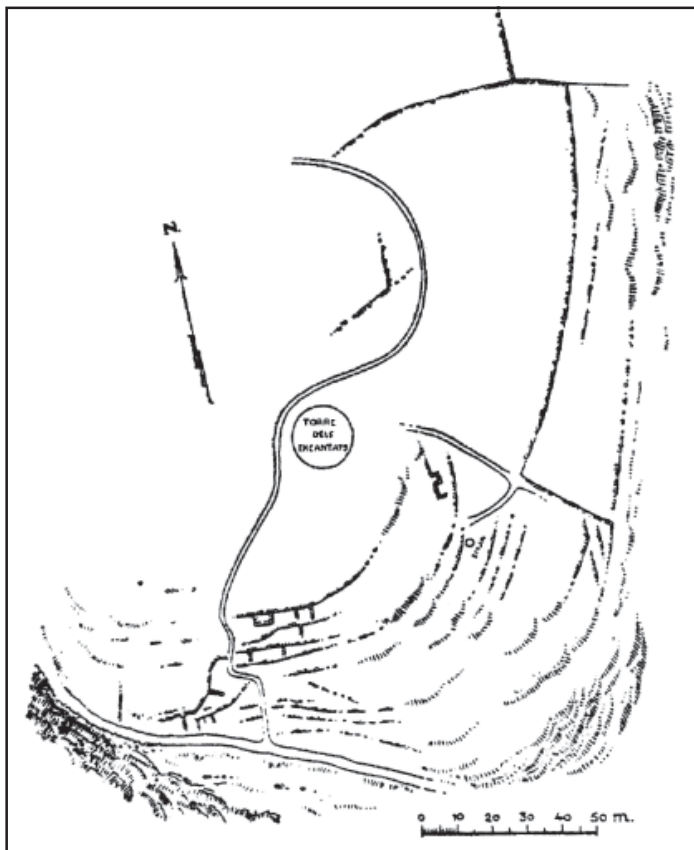


Figura 2. Planta del poblat realitzada per M. Ribas durant la campanya de l'any 1930.

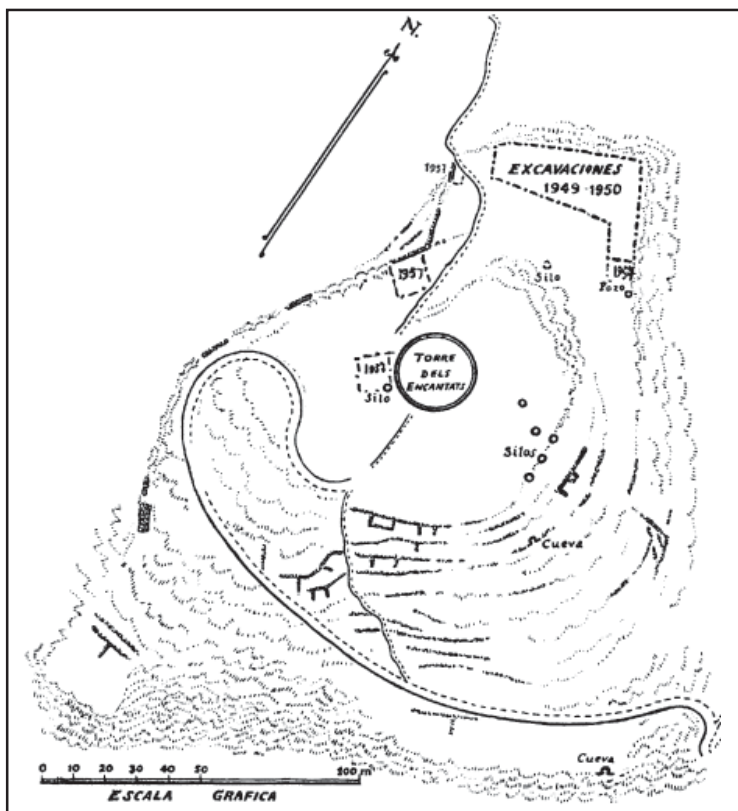


Figura 3. Planta del poblat realitzada per J.M. Pons Guri.

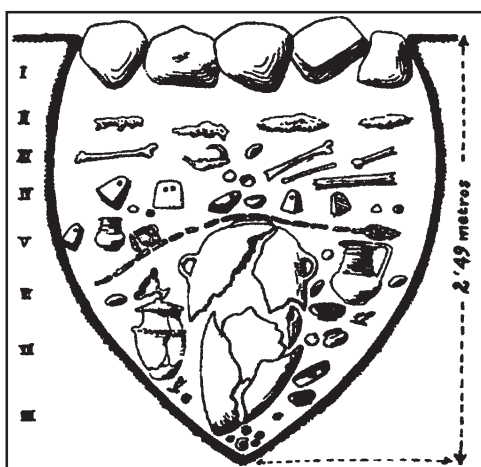


Figura 4. Secció de la sitja excavada l'any 1944 (dibuix J.M. Pons Guri)

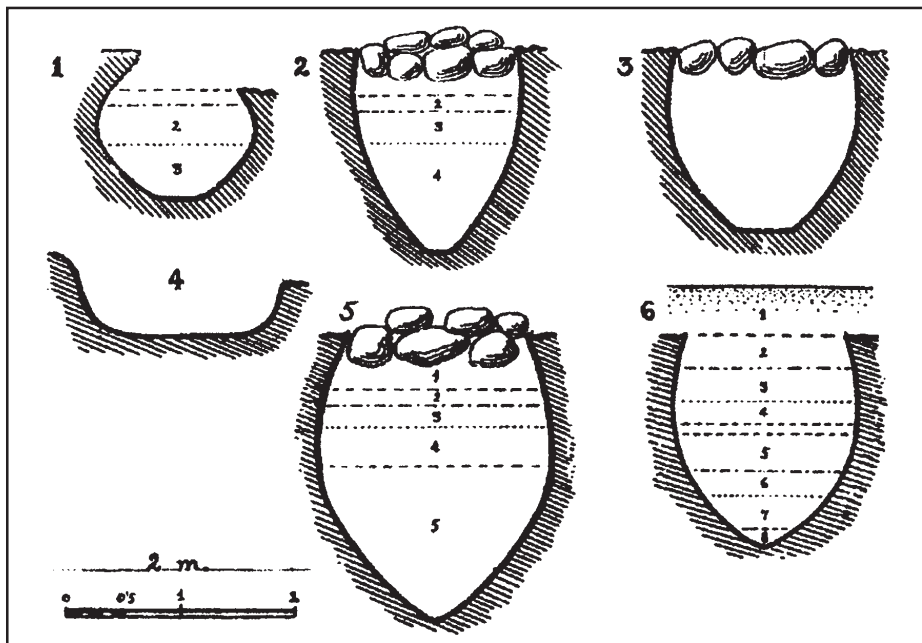


Figura 5. Secció de les sitges excavades a la campanya de 1949-50 (dibuix J.M. Pons Guri)

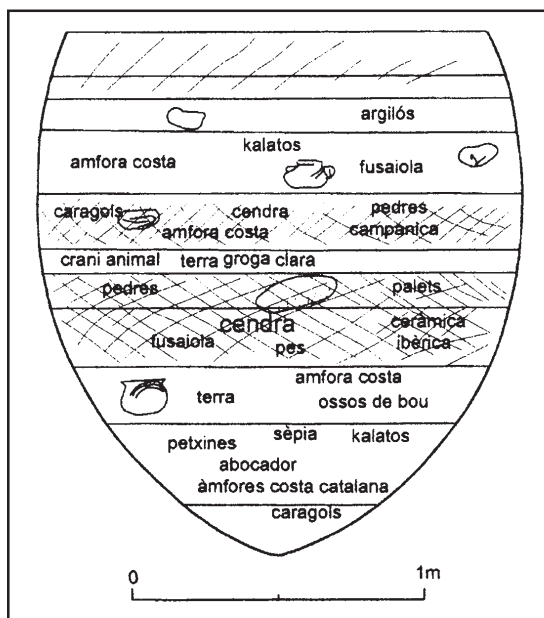


Figura 6. Secció de la sitja núm. 6 de l'any 1950 (dibuix J.M. Pons Guri)

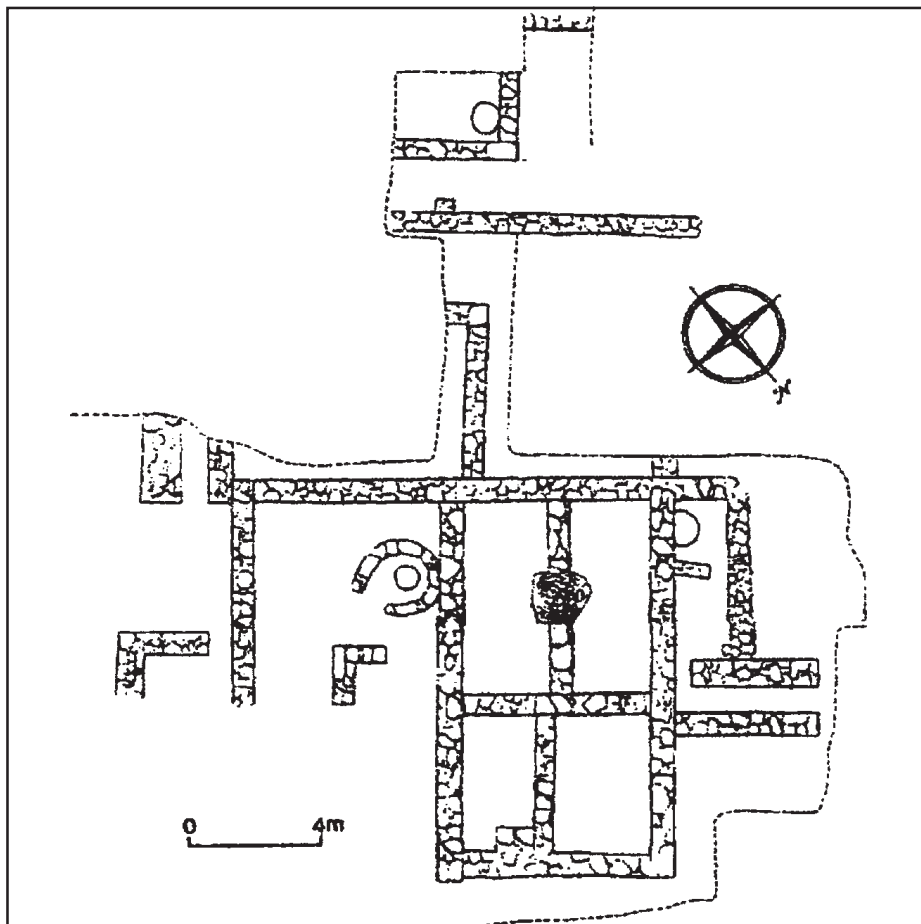


Figura 7. Planta de la Zona Sitges excavada l'any 1957 (dibuix J.M. Pons Guri)

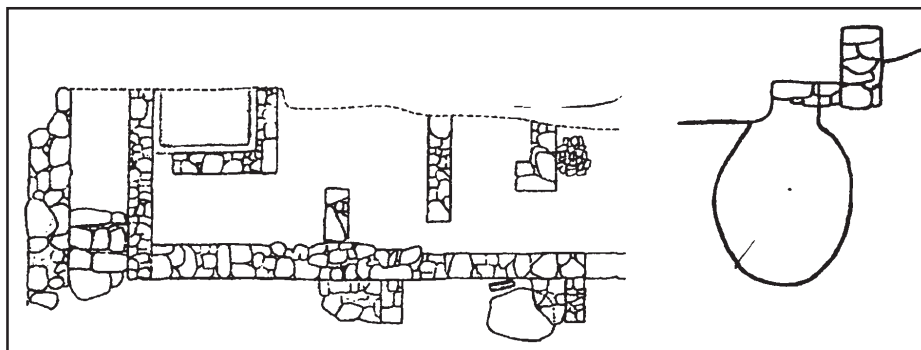


Figura 8. Planta de la zona est excavada l'any 1957 (dibuix J.M. Pons Guri).